

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΣΥΜΒΟΛΑ

26. Η ΘΕΟΤΟΚΟΣ

Η Γέννηση του Χριστού αποκαλύπτει το μυστήριο του προσωπικού Θεού. Είναι η χαρά της υπαρκτικής ελευθερίας. Ο άναρχος, άκτιστος και αχώρητος Θεός δεν δεσμεύεται από την θείκη του φύση αλλά ελεύθερα και από αγάπη αναλαμβάνει στην υπόστασή του την κτιστή φύση του ανθρώπου. Το μυστήριο της ένσαρκης επιδημίας του Λόγου είναι το προαιώνιο μυστικό της δημιουργίας και ερμηνεύει ακριβώς την εξ αρχής ιδιαίτερη σχέση του Χριστού με τον άνθρωπο και την κτίση ολόκληρη. Ο Υιός από καταβολής κόσμου επρόκειτο να ενεργοποιήσει αυτοπροσώπως «τὸ σεσιγημένον καὶ ἄγνωστον τῆς οἰκονομίας μυστήριον», αναλαμβάνοντας να φέρει σε πέρας τη μεγάλη και προαιώνια ευδοκία-θέληση του Πατρός για τη σωτηρία της κτίσεως και της θεώσεως του ανθρώπου. Όμως, το γεγονός του Χριστού δεν συμβαίνει ξαφνικά και αυθαίρετα αλλά προετοιμάζεται και προϊστορείται με τη δράση του Τριαδικού Θεού στην κτίση και στην ιστορία και έπρεπε να βρεθεί το πρόσωπο εκείνο που ελεύθερα θα συνεργαζόταν με τον Θεό για την πραγμάτωση του προαιώνιου σχεδίου Του για την ενανθρώπιση (Βλ.: Στ. Γιαγκάζογλου, *Θεολογικά Δρόμενα*).

Η Θεοτόκος, η πολυπόθητη κατάληξη των Δικαίων της Παλαιάς Διαθήκης δεν υπήρξε απλώς ένα φυσικό όργανο της ενσάρκωσης. Η προσωπικότητα και ο ρόλος της είναι αχώριστος από το σωτηριώδες έργο του Υιού της. Η ενσάρκωση του Λόγου επικυρώνεται ελεύθερα από τη θέληση και πίστη της Παναγίας. Η Θεοτόκος ανταποκρίνεται στη θεία κλήση εξ ονόματος ολόκληρου του ανθρώπινου γένους. Στο πρόσωπό της πραγματώνονται οι άπειρες δυνατότητες της ανθρώπινης φύσης. Ο Θεός περιχωρείται και σαρκώνεται από τον άνθρωπο. Η κατάφαση της Παρθένου αποτελεί πλήρη και εγνωσμένη πράξη ελευθερίας στην άκτιστη ελευθερία της κένωσης του Λόγου, την απάντηση και προσφορά της ανθρωπότητας, το μερίδιο της ανθρώπινης συνεργίας. Ο ορθόδοξος θεολόγος Βλαδίμηρος Λόσκυ στο βιβλίο του «*Η μυστική θεολογία της ανατολικής Εκκλησίας*», λέει σχετικά: «*Η τραγωδία της ελευθερίας λύεται δια των λόγων της Παναγίας: "Ίδού ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι κατά τὸ ῥῆμά σου"*» (Λουκ.1.38).

Σε ένα υπέροχο Ιδιόμελο του εσπερινού της εορτής των Χριστουγέννων «*Τὶ σοι προσενέγκωμεν, Χριστέ*», ο ποιητής παρουσιάζει με ανεπανάληπτο τρόπο προσωποποιώντας τα άψυχα της φύσεως που συνδέονται με τη Γέννηση του Χριστού, να καταθέτουν τα «δώρα» τους στο Θεάνθρωπο, το καθένα με τη δική του δυνατότητα και τον δικό του τρόπο. Οι Άγγελοι τον ύμνον, ψάλλοντας το «*Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ*»

(Λουκ.2.4) Ο ουρανός δίνει τον αστέρα, που οδηγεί τους Μάγους (Ματθ. 2.2-9). Οι Μάγοι προσφέρουν τα δώρα τους (Ματθ. 2.11). Οι βοσκοί εκφράζουν το θαυμασμό τους για όσα συμβαίνουν (Λουκ. 2.9 κ.ε.). Η γη προσφέρει το σπήλαιο και η Έρημος τη φάτνη (Λουκ. 2.7). Δηλώνεται, έτσι, η συμμετοχή όλης της κτίσεως στην υποδοχή του Σωτήρα του κόσμου (Ματθ. 1.21). Το ερώτημα όμως για τον Ποιητή είναι τί θα μπορούσαμε εμείς οι άνθρωποι να Του προσφέρουμε; Και απαντάει ο ίδιος: «*Ἡμεῖς δὲ μητέρα Παρθένον*». Η ανθρωπότητα προσφέρει ό,τι το πολυτιμότερο, τελειότερο και καθαρότερο πλάσμα είχε: την Παρθένο Μαρία.

Οι ερμηνευτές θεολόγοι συνδέουν τη φράση του αποστόλου Παύλου «*ὄτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου*» (Γαλ. 4.4) με το πρόσωπο της Παναγίας. Ο Θεός δεν αναγκάζει σε τίποτε τον άνθρωπο. «*Περίμενε*» λοιπόν να γεννηθεί η Παναγία, για να σαρκωθεί από αυτή. Στο πρόσωπο της Παναγίας η ανθρωπότητα όλη έδωσε τη συγκατάθεσή της, για να σαρκωθεί ο Θεός! Η Παναγία είναι το «*ναι*» της αγάπης των ανθρώπων, που συναντά το «*ναι*» της αγάπης του Θεού.

Η ορθόδοξη αγιογραφία απεικονίζει την Παναγία καθιστή, ανακεκλιμένη και σε μεταγενέστερη εποχή γονατιστή, από δυτική επίδραση. Η ανακεκλιμένη, που βλέπουμε σε σημαντικότερα έργα (Δαφνί 11ος αι., Μονή Χώρας 14ος αι., Περίβλεπτος Μυστρά 14ος αι., Θεοφάνης 16ος αι.) θεωρήθηκε ότι απηχεί απόψεις με ωδίνες γέννησης εκφράζοντας «*περισσότερον το ανθρώπινο στοιχείο (ενανθρώπηση), ότι ο Κύριος ντύθηκε την ανθρώπινη φύση και η μήτηρ αυτού, ως όντως μήτηρ, εδοκίμασε τους σχετικούς πόνους ως πάσα τίκτουσα γυνή*», σημειώνει ο καθηγητής Καλοκύρης.

Ο εικονογραφικός όμως τύπος της ανακεκλιμένης Παναγίας επεκράτησε τα τελευταία βυζαντινά χρόνια και είναι απίθανο να έρχεται σε αντίθεση με την διδασκαλία και την υμνολογία της Εκκλησίας. Η υμνολογία της Εκκλησίας βάζει στο στόμα της Παναγίας τη φράση: «*Ἐπί τῷ ξένῳ σου τόκῳ τὰς ὠδῖνας φυγοῦσα ὑπερφυῶς ἔμακαρίσθην ἄναρχε Υἱέ...*» (Τροπάριο της Θ' ωδής του Μ. Σαββάτου». Γι' αυτό πρέπει να υποθέσουμε ότι το ανθρώπινο στοιχείο τονίζεται με την αναπαυτικότερη στάση που δίνει στην Παναγία ο ζωγράφος, χωρίς όμως αυτή να φανερώνει υποχρεωτικά ωδίνες τοκετού. Η μητρική τρυφερότητα (Πρωτάτο 14ος αι.) και κάποια προορατική αίσθηση της ρομφαίας που θα διαπεράσει την καρδιά της (Περίβλεπτος) ίσως προσδιορίζουν αυτή την στάση της Θεομήτορος.

Ενδιαφέρον συμβολικό στοιχείο αποτελεί και το γεγονός ότι η Παναγία ανακεκλιμένη μπροστά από το σπήλαιο και την κορυφή του όρους, αποτελεί συμβολισμό του αιιπαρθένου, αφού η Θεοτόκος χαρακτηρίζεται ως «*ὄρος ἀλατόμητον*». Εξάλλου, η «*γλυκεία μελαγχολία*», κατά την έκφραση του Φώτη Κόντογλου, στο βλέμμα της Παναγίας, κατ' αυτόν αποτελεί προοικονομία του τραγικού γεγονότος της Σταυρώσεως.